

Θεσμικός εκσυγχρονισμός και κοινωνική δυναμική (η θέσπιση του πολιτικού γάμου στην Ελλάδα)

ΜΑΤΟΥΛΑ ΤΟΜΑΡΑ-ΣΙΔΕΡΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ του '60 η ελληνική κοινωνία εισέρχεται σε φάση εκσυγχρονισμού. Η διαδικασία αυτή προωθείται είτε από εμπρόθετες ενέργειες είτε από τη δύναμη των πραγμάτων, και προφανώς συμπεριλαμβάνει και θεσμούς μακροαίωνα διάρκειας, όπως κατ' εξοχήν είναι ο θεσμός του γάμου.

Ο θεσμός αυτός αποτελεί ευαίσθητο δείκτη της όλης πορείας εκσυγχρονισμού, μια και σ' αυτόν συναντώνται και αλληλεπιδρούν κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία, νοοτροπίες, θεσμικές ρυθμίσεις, η ρητή βούληση αλλά και η λανθάνουσα λογική του νομοθέτη και, τέλος, οι άτυπες κοινωνικές και προσωπικές διεργασίες που οδηγούν στην υποκειμενική εμπλοκή και στην ατομική απόφαση και επιλογή των ενδιαφερομένων.

Το έναυσμα της διαδικασίας δόθηκε, μετά αρκετές ζυμώσεις και συζητήσεις, με τη θέσπιση του πολιτικού γάμου.

Με τον ν. 1250/1982¹ καθιερώθηκε στην Ελλάδα ο πολιτικός γάμος, ενώ με το π.δ. 391 του ίδιου έτους ρυθμίστηκαν όλες οι λεπτομέρειες σχετικά με τη χορήγηση άδειας στους μελλόνυμφους και με τα προαπαιτούμενα για την πραγματοποίηση της γαμήλιας τελετής.

Με τη συνταγματική καθιέρωση του πολιτικού γάμου δίνεται η δυνατότητα εναλλακτικής επιλογής στον τύπο γάμου. Έτσι λύνονται αυτομάτως τα αδιέξοδα που μέχρι τότε δημιουργούσε η αποκλειστικότητα του θρησκευτικού γάμου. Κομβικό σημείο της πολιτειακής ρύθμισης αποτελεί το γεγονός ότι η τέλεση πολιτικού γάμου δεν εμποδίζει την ιερολογία του ίδιου γάμου κατά τη θρησκεία ή το δόγμα των συζύγων.

Η εκσυγχρονιστική αυτή προσπάθεια εγγράφεται και στο πνεύμα ευρύτερης εναρμόνισης με τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Σε όλες τις χώρες της Ευρώπης (και της Αμερικής) ισχύει σήμερα ο πολιτικός γάμος.

Στη Γαλλία, για παράδειγμα, το σύνταγμα του 1791 διακήρυξε ότι το κρατικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει παρά μόνο τον πολιτικό γάμο, ο οποίος το 1792 καθιερώνεται ως υποχρεωτικός. Προβλέπονται μάλιστα και ποινές για όσους είχαν συνάψει θρησκευτικό γάμο.

Στην Ιταλία έως το 1975 ίσχυε ο μικτός τύπος γάμου. Σύμφωνα με το ρωμαϊκό αυτό σύστημα, το κράτος αναγνώριζε το θρησκευτικό γάμο, η τέλεση του οποίου

μπορούσε να γίνει είτε ενώπιον ιερέως είτε ενώπιον κρατικού λειτουργού. Οι μεταρρυθμίσεις του συντάγματος του 1975 επέβαλαν την υποχρεωτική τέλεση πολιτικού γάμου.

Σύμφωνα με το αγγλικό δίκαιο αναγνωρίζεται η δυνατότητα σύναψης θρησκευτικού ή πολιτικού γάμου. Στις ΗΠΑ ισχύει επίσης το ίδιο σύστημα ισόκυρης αναγνώρισης θρησκευτικού/πολιτικού γάμου, εντάσσοντάς τον όμως στους κανόνες του πολιτειακού δικαίου.²

Στο γαλλικό όμως παράδειγμα –όπως και σε αυτό άλλων χωρών– η ουσιαστική και αφετηριακή διαφορά βρίσκεται στην ίδια την πολιτειακή συγκρότηση. Στην περίπτωση αυτή η πολιτεία, το κράτος, είναι σαφώς διαχωρισμένη από την εκκλησιαστική οντότητα. Ο γάμος ως κατ' εξοχήν νόμω διεπόμενος αστικός θεσμός αφορά και εγγράφεται στις πολιτειακές αρμοδιότητες. Υποχρεούνται λοιπόν οι ενδιαφερόμενοι να τελέσουν πολιτικό γάμο και εάν ορισμένοι εξ αυτών επιθυμούν και την εκκλησιαστική τελετή, έχουν τη δυνατότητα να την τελέσουν συμπληρωματικά. Με τον τρόπο αυτό προβάλλονται δεσμεύσεις αλλά την ίδια στιγμή παρέχονται και δυνατότητες, τόσο στο παιχνίδισμα της κοινωνικής συμπεριφοράς όσο και στην άσκηση των θρησκευτικών πεποιθήσεων.³

Σε ολόκληρο λοιπόν τον ευρωπαϊκό χώρο υπερέχει το πρότυπο του υποχρεωτικού πολιτικού γάμου. Εξάιρεση αποτελούν η Αγγλία, οι ΗΠΑ και η Ελλάδα, στις οποίες ισχύει το σύστημα της εναλλακτικής επιλογής.

Στην Ελλάδα η θέσπιση του πολιτικού γάμου εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο αλλαγής του οικογενειακού δικαίου. Στην ίδια πολιτειακή νομοθεσία εμπίπτουν τα ζητήματα της διατήρησης του οικογενειακού επωνύμου των συζύγων καθώς και της εκ των προτέρων δήλωσης για το επώνυμο που θα λάβει το αναμενόμενο τέκνο τους. Υπό τις συνθήκες αυτές ο βαθμός της ανθρώπινης ανταπόκρισης αποτελεί ουσιαστική ενδείκτη της επιτυχίας του νέου θεσμού.

Το ερώτημα που διερευνάται λοιπόν εδώ, για την Ελλάδα, είναι: Παρατηρείται κάποια τάση ενίσχυσης της πολιτειακής ρύθμισης, με έμπρακτη έκφραση την εξέλιξη του αριθμού πολιτικών γάμων, ή μήπως εντοπίζεται ένα χαλαρό ενδιαφέρον γι' αυτόν;

Η ευρεία και συστηματική επιλογή πολιτικού γάμου θα μπορούσε να του προσδώσει το χαρακτήρα του κοινωνικού αιτήματος (τουλάχιστον για ορισμένες κοινωνικές ομάδες). Σε ενάντια περίπτωση, η μειωμένη ανθρώπινη συμμετοχή θα υποδήλωνε είτε νοοτροπικές προσηλώσεις σε παραδοσιακά πρότυπα είτε έντονες οικογενειακές δεσμεύσεις σε αναφορά και στο θρησκευτικό στοιχείο.

Τα στατιστικά στοιχεία που διαθέτουμε (πίνακας Ι) δείχνουν ότι για τα έτη 1984, 1985 και 1987 οι πολιτικοί γάμοι συμβάλλουν κατά το 1/10 στο συνολικό αριθμό γάμων, με ελαφρά τάση ανόδου του ποσοστού τους.

Τα στοιχεία αυτά ωστόσο, χωρίς να στερούνται ερμηνευτικής αξίας, δεν είναι παρόν ενδεικτικά. Διότι το συγκεκριμένο σύνολο περιλαμβάνει και τους πολιτικούς γάμους μεταξύ αλλοδαπών αλλά και τους τελεσθέντες «διπλούς» γάμους (πολιτικοί και θρησκευτικοί).

Για την καλύτερη διερεύνηση του θέματος καταγράψαμε δειγματοληπτικά το σύνολο γάμων από ληξιαρχεία και τοπικά κοινοτικά καταστήματα διάσπαρτων δήμων και κοινοτήτων στην Ελλάδα. Οι πίνακες II και III που ακολουθούν δίνουν τα στοιχεία αυτά διαχρονικά για δεκαεπτά δήμους και έναν αριθμό κοινοτήτων των αντίστοιχων νομών. Ως αδρό μέτρο εκτίμησης και σύγκρισης υιοθετούμε τον αριθμό των κατοίκων (απογραφή 1981) που αντιστοιχούν σε έναν τελεσθέντα πολιτικό γάμο.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση των αριθμητικών δεδομένων εικονογραφεί τις δυσχέρειες και ανισομετρίες που χαρακτηρίζουν την καθιέρωση του πολιτικού γάμου και την αποδοχή του νέου εκσυγχρονιστικού θεσμού. Το δείγμα μας, βέβαια, δεν είναι στατιστικά αντι-

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι*
Σύνολο γάμων πανελλαδικά

	Θρησκευτικοί	(%)	Πολιτικοί	(%)	Σύνολο	(%)
1982					67.784	
1983					71.580	
1984	52.684	(91.4)	4.987	(8.6)	57.671	(100.0)
1985	56.831	(90.9)	5.716	(9.1)	62.547	(100.0)
1986					58.933	
1987	57.078	(90.7)	5.821	(9.3)	62.899	(100.0)
1988					52.414	

* Τα στοιχεία του πίνακα προέρχονται από την ΕΣΥΕ.

προσωπευτικό και το μέτρο αξιολόγησης είναι ίσως συμπεριληπτικό και με μικρές αποχρώσεις. Και με αυτά τα δεδομένα και κριτήρια όμως σαφώς αποδεσμεύεται μια ορισμένη λογική και δυναμική του φαινομένου.

1. Διαχρονικά, μετά μια πρώτη φάση αύξουσας ανταπόκρισης, που αρχίζει στην πρωτεύουσα και, μέσω των πολυανθρωπότερων δήμων, αγγίζει και την υπόλοιπη (αστική και ημιαστική, κυρίως) Ελ-

ΠΙΝΑΚΑΣ II
Σύνολο πολιτικών γάμων κατά δήμο 1982-1990 (οι νεόνυμφοι Έλληνες υπήκοοι)

Δήμοι	I Πληθυσμός (απογρ. 1981)	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	II ΣΥΝΟΛΟ	I÷II
ΑΘΗΝΑΙΩΝ	885.737	501	967	793	815	608	531	475	371	381	5.442	163
ΑΜΦΙΣΣΗΣ	7.156	-	3	2	3	6	-	3	3	1	21	341
ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ*	42.075	-	-	-	26	19	26	34	17	22	144	292
ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ	859	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	859
ΜΕΛΙΓΑΛΛΑ	1.431	-	-	-	-	1	2	2	-	-	5	286
ΜΕΣΣΗΝΗΣ	6.854	-	2	2	-	2	-	3	2	1	12	571
ΠΥΛΟΥ	2.594	-	-	-	-	-	2	2	2	-	6	432
ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	5.430	-	-	-	-	1	2	-	1	-	4	1.357
ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	4.636	-	-	1	-	2	1	1	2	-	7	662
ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	5.139	-	1	2	2	1	1	2	1	2	12	428
ΛΕΥΚΑΔΟΣ	6.694	-	2	3	8	2	6	7	6	4	38	176
ΣΕΡΡΩΝ	45.213										228	198
ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ	6.157										23	770
ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ	4.188										8	524
ΝΙΓΡΙΤΑΣ	6.531										26	251
Ν. ΖΙΧΝΗΣ	2.726										4	682
ΛΕΡΟΥ	8.136	-	-	1	4	2	-	2	1	-	10	814
ΣΥΝΟΛΟ	1.041.556	501	975	804	858	644	572	531	406	411	5.991	174

* Για τις χρονιές 1982, 1983, 1984 τα στοιχεία έχουν καταστραφεί από τον τελευταίο σεισμό.

λάδα, ο ρυθμός των πολιτικών γάμων σταθεροποιείται γενικά, ενώ ειδικά στην Αθήνα μειώνεται. Αυτό υποδηλώνει δύο πράγματα: *Πρώτο*, ότι ο νέος θεσμός δίνει δυνατότητα έκφρασης και ικανοποίησης κυρίως σε ήδη υπάρχοντα, ρητά ή λανθάνοντα, νοοτροπικά και κοινωνικά αιτήματα. *Δεύτερο*, όμως, δεν κατορθώνει να διαμορφώσει μια εκτατική δυναμική, που θα συνέβαλλε στη διαμόρφωση νέων κοινωνικών ευαισθησιών.

2. Ο δήμος Αθηναίων (με την υψηλότερη συχνότητα πολιτικών γάμων) συγκεντρώνει ανθρώπινο δυναμικό στα χαρακτηριστικά του οποίου συμπεριλαμβάνονται το υψηλό ποσοστό εγγράμματων καθώς και η ποικιλομορφία στις δραστηριότητές τους. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά αποτελούν συστατικά ενός πλαισίου που έχει τη δυνατότητα να εγγράψει ένα καινούργιο πρότυπο διαμόρφωσης και εξέλιξης των κοινωνικών νοοτροπιών υιοθετώντας τον εκσυγχρονιστικό θεσμό σε βαθμό μεγαλύτερο από ό,τι η λοιπή (κυρίως εκτός αστικών συγκροτημάτων) χώρα. Η ταχεία όμως εξάντληση της εκτατικής ανταπόκρισης και η πτωτική τάση μετά το 1985 σαφέστερα από οπουδήποτε αλλού εικονογραφεί τη γενικότερη λογική που προαναφέρθηκε (ικανοποίηση ήδη υπαρχόντων περισσότερου, παρά διαμόρφωση νέων κοινωνικών ευαισθησιών και αιτημάτων).

3. Στους υπόλοιπους δήμους εντοπίζεται μια σαφής συσχέτιση μεταξύ του πληθυσμιακού μεγέθους και του ρυθμού των πολιτικών γάμων (στους εννιά δήμους άνω των 6.000 κατοίκων, οι έξι ανήκουν στους πλέον δεκτικούς ως προς τον πολιτικό γάμο).

4. Αξιοσημείωτη είναι η υψηλή αποδοχή του νέου θεσμού (συγκρίσιμη με την Αθήνα) στους δήμους Λευκάδας και Σεργίων. Χαρακτηριστικά, στο νομό Σεργίων ακόμη και σε ολιγοπληθείς κοινότητες έχουμε συχνούς πολιτικούς γάμους.

Η στάση αυτή θα μπορούσε να συσχετισθεί με τις παραδοσιακές πολιτικές τοποθετήσεις των περιοχών αυτών (και στις δύο οι δήμαρχοι ανήκουν στο χώρο ΠΑΣΟΚ-Αριστεράς), καθώς και με την έκδηλη γεωγραφική κινητικότητα των κατοίκων. Σ' αυτή την περίπτωση, η παρουσία μεγάλου αριθμού μεταναστών διευκολύνει τη θετική στάση απέναντι στο νέο θεσμό, γνωστό σ' αυτούς απ' την παραμονή τους σε χώρα του εξωτερικού, αλλά και από την ευρύτερη προσαρμοστικότητα, στην οποία υποχρεώνεται κάθε εκπαιτρίζόμενος.

Τα στοιχεία του πίνακα IV, που παρουσιάζουν τον αριθμό πολιτικών γάμων μεταξύ Έλλληνα και αλλοδαπού, οδηγούν σε κάποιες πρόσθετες παρατηρήσεις σχετικά με τις νοοτροπικές ευαισθησίες αλλά και δεσμεύσεις του κοινωνικού σώματος:

ΠΙΝΑΚΑΣ III
Σύνολο πολιτικών γάμων κατά κοινότητα 1982-1990
(οι νεόνυμφοι Έλληνες υπήκοοι)

Κοινότητες	I Πληθυσμός (1981)	II Σύνολο πολι- τικών γάμων	I ÷ II
ΔΑΡΑ	479	1	479
ΚΟΡΩΝΗ	1.376	2	683
ΛΑΧΑΝΑΔΑ	129	3	43
ΜΕΘΩΝΗ	1.251	3	417
ΠΕΤΑΛΙΔΙ	1.247	1	1.247
ΧΡΥΣΟΚΕΛΛΑΡΙΑ	695	1	695
ΑΡΜΕΝΙΩΝ	499	1	499
ΔΩΡΙΟ	1.659	2	830
Κ. ΜΕΛΠΕΙΑ	404	1	404
ΧΩΡΑ	3.121	6	520
ΑΓ. ΕΛΕΝΗ	671	2	335
ΑΔΕΛΦΙΚΟ	581	1	581
ΒΑΜΒΑΚΙΑ	905	9	100
ΕΠΤΑΜΥΛΟΙ	314	4	78
Κ. ΚΑΜΗΛΑ	1.562	1	1.562
ΚΟΥΒΟΥΚΛΙΟ	309	1	309
ΛΕΥΚΩΝΑΣ	1.568	2	784
ΜΕΛΕΝΙΚΙΤΣΙ	654	5	131
ΜΕΤΑΛΛΑ	120	1	120
ΜΗΤΡΟΥΣΙ	1.695	1	1.695
Ν. ΣΚΟΠΟΣ	2.620	2	1.310
ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ	612	2	306
ΠΕΝΤΑΠΟΛΗ	1.845	4	461
ΣΚΟΤΟΥΣΣΑ	1.534	4	389
ΣΚΟΥΤΑΡΙ	2.337	31	75
ΣΤΡΥΜΟΝΙΚΟ	1.304	8	163
ΧΡΥΣΟ	1.923	3	641
ΠΛΑΤΑΝΑΚΙΑ	833	1	833
ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΑ	224	2	112
Α. ΠΟΡΟΪΑ	1.402	1	1.402
ΡΟΔΟΠΟΛΗ	1.090	2	545
ΚΕΡΚΙΝΗ	1.246	4	311
ΒΥΡΩΝΕΙΑ	1.081	1	1.081
ΜΕΓΑΛΟΧΩΡΙ	1.011	1	1.011
ΓΟΝΙΜΟ	725	1	725
ΑΧΛΑΔΟΧΩΡΙ	960	1	960
Ν. ΠΕΤΡΙΤΣΙ	2.773	5	555
ΧΟΡΤΕΡΟ	782	19	41
ΑΓΓΙΣΤΡΟ	356	1	356
Ν. ΚΕΡΔΥΛΙΑ	743	1	743
ΜΑΥΡΟΘΑΛΑΣΣΑ	1.925	1	1.925
ΛΕΥΚΟΤΟΠΟΣ	360	1	360
ΧΟΥΜΝΙΚΟ	315	1	315
ΑΓΙΟΧΩΡΙ	486	1	486
ΑΛΙΣΤΡΑΤΗ	2.662	6	444
ΑΓΓΙΣΤΗΣ	319	1	319
ΣΦΕΛΙΝΟΣ	464	2	232
ΓΑΖΩΡΟ	1.918	1	1.918
ΘΟΛΟ	958	1	958
ΔΑΦΝΟΥΔΙ	727	1	727
ΣΥΝΟΛΟ	54.774	158	347
ΛΟΙΠΕΣ (15)	6.906	0	—
ΣΥΝΟΛΟ	61.680	158	390

1. Η αναλογία τέτοιων «μικτών» επί του συνόλου των πολιτικών γάμων είναι συνολικά 15,6%, στους δήμους 15,8% και στις κοινότητες 7,0%. Η επίδραση του πληθυσμιακού παράγοντα και της συνακόλουθης αστικοποίησης (ή, αντίστοιχα, μεγαλύτερης εγγύτητας προς τις παραδοσιακές κοινωνικές δομές) εκδηλώνεται λοιπόν και σ' αυτή τη διχοτομία.

2. Ο δήμος Αθηναίων επιδεικνύει υψηλότερο σχετικά με το μέσο όρο ποσοστό «μικτών» πολιτικών γάμων (890 στους 5.442 ή 16,4% του συνόλου). Το γεγονός συσχετίζεται και με τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού αλλοδαπών στην πρωτεύουσα, αλλά και με τον επηρεασμό που ασκεί στις νοοτροπίες η αλληλεπίδραση διαφορετικών πολιτισμικών στάσεων και ευαισθησιών.

3. Από τη συνεκτίμηση συχνότητας πολιτικών γάμων, από τη μια, ποσοστού μικτών επί του συνόλου αυτών των γάμων, από την άλλη (βλ. πίνακα V) διαγράφονται τρία βασικά μοντέλα ένταξης του θεσμού αυτού στην κοινωνική διαδικασία:

(α) Το «παραδοσιακό» μοντέλο αντανακλά την παραδοσιακή κατάσταση πνευμάτων (προσήλωση στο θρησκευτικό γάμο), στην οποία ενσωματώνει, χωρίς να την αμφισβητεί, και συνεπώς υποτάσσει κάποιες «διευκολύνσεις» του νέου θεσμού.

Το μοντέλο αυτό ανευρίσκεται τυπικά, στην «αυστηρή» εκδοχή του, στις κοινότητες: Σε δεκαπέντε απ' αυτές ο πολιτικός γάμος αγνοείται πλήρως, ενώ σε άλλες δεκαεννέα εμφανίζεται με συχνότητα κάτω του μέσου όρου. Σε τέσσερις κοινότητες εμφανίζεται αποκλειστικά σε περίπτωση μικτού γάμου («εξ ανάγκης», κατά πάσα πιθανότητα). Χαρακτηριστικά, ωστόσο, το ποσοστό μικτών γάμων είναι κατά κανόνα μικρό - στοιχείο που μάλλον αντανακλά εδώ, στη συγκεκριμένη παραδοσιακή λογική και συνάφεια, την αποφυγή τέτοιων πρακτικών «εξωγαμίας», δηλαδή τάση «κλεισίματος» της κοινότητας στον εαυτό της. Κατά συνέπεια, οι λίγοι σχετικά πολιτικοί γάμοι εδώ, κατά κανόνα περιπτώσεις για τις οποίες ο νέος θεσμός προσφέρει στην παραδοσιακή νοοτροπία «διαφυγές» και «διευκολύνσεις» για τη ρύθμιση «εκκρεμοτήτων», που ίσως προκαλούν δυσφορία στο κοινωνικό σώμα και/ή στο θρησκευτικό γάμο. Ως τυπικά παραδείγματα τέτοιων «οριακών ρυθμίσεων», που προσφεύγουν στην «αιδήμονα διακριτικότητα» του πολιτικού γάμου για να αποφύγουν κάποια «αμήχανη δημοσιότητα» στο πλαίσιο της θρησκευτικής τελετής, καταγράψαμε περιπτώσεις επαναληπτικών κυρίως γάμων προσώπων σε χηρεία και/ή μεγάλων στην ηλικία.

Στο πλαίσιο του «παραδοσιακού» αυτού μοντέλου, δηλαδή, ο πολιτικός γάμος

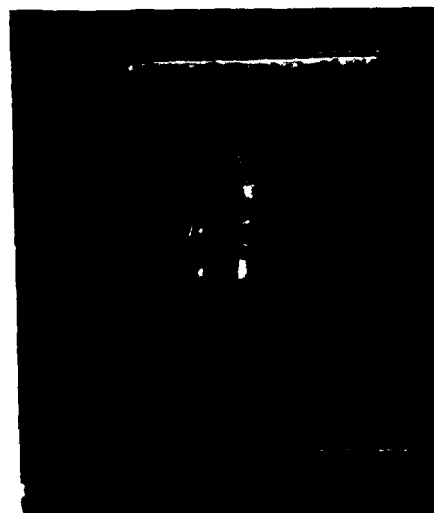
ΠΙΝΑΚΑΣ V
Συχνότητα πολιτικών γάμων
(Δείκτης: Αριθμός κατοίκων / πολιτικοί γάμοι)

	ΥΨΗΛΗ	ΜΟ	ΧΑΜΗΛΗ	ΣΥΝΟΛΟ
	(Δ)	(Δ)	(Δ)	(Δ)
ΠΟΛΛΟΙ (≥25%)	—	ΠΥΛΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑ	ΛΕΡΟΣ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ ΑΝΔΡΟΥΣΑ ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ	6
	(Κ) 1	(Κ) 2	(Κ) 3	(Κ) 6
	(Δ) ΑΘΗΝΑ ΚΑΛΑΜΑΤΑ ΜΕΛΙΓΑΛΑ	(Δ) ΜΕΣΣΗΝΗ	(Δ) ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟ	(Δ) 5
ΜΟ	(Κ) 1	(Κ) 3	(Κ) —	(Κ) 4
	(Δ) ΣΕΡΡΕΣ ΝΙΓΡΙΤΑ ΛΕΥΚΑΔΑ ΑΜΦΙΣΣΑ	(Δ) ΦΙΛΙΑΤΡΑ	(Δ) Ν. ΖΙΧΝΗ	(Δ) 6
ΛΙΓΟΙ (≤10%)	(Κ) 15	(Κ) 9	(Κ) 31	(Κ) 55
ΣΥΝΟΛΟ	(Δ) 7 (Κ) 17	(Δ) 4 (Κ) 14	(Δ) 6 (Κ) 34	(Δ) 17 (Κ) 65

Σημ.: Κάθε κατηγορία (Υψηλή, ΜΟ, Χαμηλή - Πολλοί, ΜΟ, Λίγοι) αντιστοιχεί στο τρίτο μόριο της πιθανότητας κανονικής κατανομής.

δεν έχει υιοθετηθεί και εσωτερικευθεί, αλλά παραμένει λίγο-πολύ «αναφομοιωτή δυνατότητα» στην «αυστηρή» εκδοχή του μοντέλου, εξωτερική ως προς την κύρια ροή, ή, οριακά όσο και παράδοξα, στην «προσαρμοστική» εκδοχή, λειτουργεί ως δικλίδα προστασίας του θρησκευτικού γάμου από περιπτώσεις που θα προκαλούσαν δυσφορία στην παραδοσιακή νοοτροπία. Οι οριακές αυτές προσεγγίσεις του νέου θεσμού είναι πιο έκδηλες στους «παραδοσιακού μοντέλου» δήμους (π.χ. Λέρος, Κυπαρισσία...). Και είναι πιθανό αυτή η αμφίθυμη και διφορούμενη προσφυγή στο νέο θεσμό, εξοικειώνοντας τις παραδοσιακές ευαισθησίες με αυτόν, να αποτελεί μια άτυπη και ίσως παράδοξη πύλη εισόδου του πολιτικού γάμου στην ευρύτερη λογική της τοπικής κοινωνίας.

(β) Το «αστικό» μοντέλο, σαν αυτό του δήμου Αθηναίων, αντανακλά ίσως τις τάσεις ομοιοστατικής ενσωμάτωσης του νέου θεσμού, με τρόπο που να μην απειλεί άμεσα τις κατεστημένες ισορροπίες. Η συχνότητα των πολιτικών γάμων είναι μεγαλύτερη από τον μέσο όρο και σαφώς διακρίνεται από το «παραδοσιακό» μοντέλο,

ενώ το ποσοστό μικτών γάμων δεν εμφανίζει ακραίες τιμές, αλλά αντανακλά μια λίγο-πολύ αναμενόμενη συνιστώσα της αστικής γαμήλιας συμπεριφοράς. Το μοντέλο αυτό σαφώς ακολουθεί και ο (πολυπληθής) δήμος Καλαμάτας, ενώ οι κοινότητες φαίνονται να το αγνοούν τελείως.

(γ) Τέλος, ένα «αφομοιωτικό» μοντέλο φαίνεται να έχει ήδη ουσιαστικά εμπεδωθεί σε μια σειρά περιπτώσεις, με πιο τυπικά παραδείγματα τους δήμους Σερρών και Λευκάδας: *Υψηλή συχνότητα πολιτικών γάμων*, που αφορούν κύρια ή και αποκλειστικά (π.χ. δήμος Σερρών, Νιγρίτας) γάμους μεταξύ *Ελλήνων*. Στην περίπτωση αυτή έχουμε προφανώς να κάνουμε με οργανική πλέον αφομοίωση και ένταξη του νέου θεσμού σε μια ανοιχτή λογική υπέρβασης των παραδοσιακών νοοτροπικών περιορισμών. Αξιοσημείωτη είναι η συσχέτιση αυτών των εκσυγχρονιστικών τάσεων με την επικρατούσα πολιτική τοποθέτηση των κατοίκων (βλ. παραπάνω για δήμους Σερρών και Λευκάδας) και με την παράδοση γεωγραφικής κινητικότητας των ενδιαφερομένων, που εμπλουτίζει (ενίοτε και με τη συμβολή των

ξένων επισκεπτών, π.χ. Λευκάδα) τις εμπειρίες των ενδιαφερομένων.

Αξιοσημείωτη είναι και η ισχυρή παρουσία, στο πλαίσιο ή στη γειτονία αυτού του «αφομοιωτικού» μοντέλου, σεβαστού αριθμού κοινότητων – στοιχείο που δείχνει ίσως κάποιες βαθύτερες τάσεις εξέλιξης του νέου θεσμού.

Συγκεκριαλιώνοντας, μπορούμε να σκιαγραφήσουμε τη μέχρι τώρα πορεία του πολιτικού γάμου στην Ελλάδα ως εξής:

- Ξεκινώντας από την πρωτεύουσα, ο νέος θεσμός εξακτινούται σταδιακά προς την υπόλοιπη ελληνική κοινωνία.
- Η λειτουργία του μάλλον ικανοποιεί ήδη υπάρχοντα κοινωνικά αιτήματα, συμβάλλοντας λιγότερο στην επεξεργασία νέων ευαισθησιών.
- Η παραδοσιακή νοοτροπία διατηρεί ακόμη σθεναρά ερείσματα στην ύπαιθρο. Όμως η πρωτεύουσα έχει ήδη προχωρήσει σε μια ήρεμη αποδοχή του νέου θεσμού, ενώ σαφώς διαμορφώνονται και θύλακοι πιο προχωρημένης νοοτροπίας και στάσης απέναντι στον πολιτικό γάμο.

– Ευνοϊκοί παράγοντες για την εμπέδωση του νέου θεσμού φαίνονται να είναι: ο βαθμός αστικοποίησης, η παράδοση γεωγραφικής κινητικότητας και επαφής του πληθυσμού με άλλες πολιτισμικές ευαισθησίες, καθώς και η παράδοση προτίμησης των «προοδευτικών» περισσότερο παρά των «συντηρητικών» πολιτικών δυνάμεων και ιδεολογιών.

– Οι δυσκολίες εμπέδωσης του νέου θεσμού πιθανόν συνδέονται και με την επιλογή της εναλλακτικότητας (ή πολιτικός ή θρησκευτικός γάμος) εκ μέρους του νομοθέτη. Όμως αυτή η επιλογή αναπαράγει, έστω και με λανθάνοντα τρόπο, την εντοπιζόμενη και εδώ διχοτομία μεταξύ παραδοσιακών νοοτροπιών και εκσυγχρονιστικών θεσμών – και μάλιστα την αναπαράγει με όρους *συγκρουσιακούς*. (Αυτός είναι πιθανότατα κι ένας από τους βασικούς λόγους της συσχέτισης μεταξύ επιλογής τύπου γάμου και πολιτικών προτιμήσεων.) Όμως αυτή η συγκρουσιακή μεταγραφή οξύνει την αντιπαραθετική λογική χωρίς να διευκολύνει (ιδιαίτερα στο μέτρο που δεν υφίσταται διαχωρι-

ΠΙΝΑΚΑΣ IV

Σύνολο πολιτικών γάμων 1982-1990 κατά δήμους και κοινότητες
(Ο ένας εκ των νεονύμφων με ξένη υπηκοότητα)

Δήμοι	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΘΗΝΑΙΩΝ	99	102	119	132	161	75	58	68	76	890
ΑΜΦΙΣΣΗΣ				1			1			2
ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	–	–	–	8	2	3	9	6	–	28
ΜΕΛΙΓΑΛΛΑ	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1
ΜΕΣΣΗΝΗΣ	–	1	–	–	1	–	–	–	–	2
ΠΥΛΟΥ	–	–	–	–	–	–	1	–	1	2
ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ							1			1
ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	–	2	1	–	3	–	–	1	–	7
ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
ΛΕΥΚΑΔΟΣ						1	1		1	3
ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ					1		2	1		4
ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ					1			1		2
ΛΕΡΟΥ			1			2				3
ΣΥΝΟΛΟ	99	105	121	141	169	82	73	78	78	946
<i>Κοινότητες</i>										
ΛΑΧΑΝΑΔΑΣ			1							1
ΜΕΘΩΝΗΣ							1			1
ΧΩΡΑΣ						1				1
ΕΠΤΑΜΥΛΩΝ										1
Κ. ΚΑΜΗΛΑΣ										1
ΛΕΥΚΩΝΑ										1
ΣΚΟΥΤΑΡΙΟΥ										1
Ν. ΠΕΤΡΙΤΣΙ										1
ΑΧΛΑΔΟΧΩΡΙΟΥ										1
ΑΓΙΟΧΩΡΙΟΥ										1
ΑΛΙΣΤΡΑΤΗΣ										1
ΣΥΝΟΛΟ										11

σμός πολιτείας και εκκλησίας) την απάντηση γόνιμης διαλεκτικής μεταξύ κοινωνικών ευαισθησιών και παραδόσεων από τη μια, καινοτομικών θεσμών και νοοτροπικού ανοίγματος από την άλλη.

Αυτό το τελευταίο σημείο, όπου διασταυρώνονται κοινωνία, νοοτροπίες, θεσμοί και βουλήσεις, πολιτικές και προσωπικές, αξίζει ίσως έναν παραπέρα σχολιασμό, από την άποψη της πολιτικής επιστήμης.

Για την εκκλησία ο γάμος ταυτίζεται με την παραχώρηση πνευματικής βοήθειας στους νεόνυμφους. Το μυστηριακό του νόημα δεν είναι η οικογένεια αλλά η αγάπη.⁴

Για το αστικό δίκαιο, από την άλλη, ο γάμος στοιχειοθετεί ένα είδος σύναψης τυπικών αλληλεγγυωτήτων μεταξύ κοινωνικών όντων. Από την άποψη αυτή εγράφεται στις προσωπικές υποθέσεις των ατόμων που τον τελούν, δίχως να κρίνεται απαραίτητη και η επικύρωσή του από ένα υπερβατικό (εκκλησιαστικό) κύρος. Πρόκειται για μια υπόθεση που αφορά το ιδιωτικό αστικό δίκαιο. Η γαμήλια τελετή δεν προσκυρώνει παρά το πρακτικό μέρος μιας ηθελμένης διαδικασίας. Οι ιδέες που εξυπνοεί στηρίζουν τη γοητεία της πράξης. Έχει λοιπόν άμεση σχέση τόσο με την ανθρώπινη συμπεριφορά όσο και με το πολιτισμικό επίπεδο των κοινωνικών όντων. Το πολιτισμικό πεδίο των νοοτροπικών ρυθμίσεων (η κοινότητα) λειτουργεί και στην περίπτωση των γάμων ως δέκτης μηνυμάτων που εκτέμνει η πολιτική ιδεολογία. Με τον τρόπο αυτό κατορθώνει να επηρεάζει τις αντιλήψεις των ανθρώπων, να επιδρά στους ιδιωτικούς τους σκοπούς και, τελικά, είτε να τους καθιλώνει στα «παλαιά» είτε να τους ωθεί στην προσαρμογή τους σε «νέα» πρότυπα.

Στην περίπτωση της καθιέρωσης του πολιτικού γάμου στην Ελλάδα, ο πολιτικός λόγος έγινε αντιληπτός σε δύο θεμελιακά επίπεδα. Από τη μια εντάσσεται στις εμπρόθετες ενέργειες προώθησης του θεσμικού εκσυγχρονισμού. Από την άλλη όμως θεσμοθετείται με τρόπο τέτοιο, που λανθανόντως εξυπνοεί την αντιπαράβολή και αντιπαράθεσή του με τον θρησκευτικό γάμο (και, ευρύτερα, θεσμό).

Έτσι όμως οδηγούμεθα στη λογική της σύγκρουσης. Η ορθόδοξη εκκλησία, αναπτυσσόμενη μέσα στο ίδιο πολιτειακό περιβάλλον, ερμηνεύει την εμπέδωση του θεσμού ως υφαρπαγή των δικών της αρμοδιοτήτων και προνομίων και τον μάχεται. Αλλά και οι πολιτικές τοποθετήσεις, από την πλευρά τους, εγκυμονούν αντιπαράθεσεις με την εκκλησία, οι οποίες προφανώς πυροδοτούνται από τα διαφορούμενα ενός θεσμού όπως η εναλλακτική-συγκρουσιακή θέσπιση του πολιτικού γάμου.

«Δεν υπάρχει πράμα δυσκολότερο μήτε πιο αμφίβολης επιτυχίας μήτε πιο επικίνδυνο στην εφαρμογή του παρά να εισάγεις νέους θεσμούς». Γι' αυτό και ο πολιτικός λόγος, ιδιαίτερα αυτός που εκφράζει βούληση, πρέπει να χαρακτηρίζεται από σαφείς, μονοσήμαντες και υποχρεωτικές προτάσεις θεσμικού εκσυγχρονισμού. Προτάσεις που δεν θα επιφορτίζουν την ήδη ανεπαρκώς εξοπλισμένη ελληνική κοινωνία με την επίλυση διαφορών και συγκρούσεων με αντικείμενο τους θεσμούς. Η θεσμοθέτηση του πολιτικού γάμου πρέπει να επαναδιατυπωθεί με σαφέστερες προδιαγραφές. Η εναλλακτική-συγκρουσιακή διατύπωση πρέπει να αποσαφηνιστεί. Ο υποχρεωτικός πολιτικός και ο προαιρετικός θρησκευτικός γάμος εμφανίζονται ως υποχρεωτικές ρυθμίσεις. Τότε και το νομοθέτημα θα είναι εκσυγχρονιστικό, αλλά και οι πολίτες, τοποθετούμενοι σε σχέση με το νέο θεσμό, θα γίνουν δημιουργοί μιας νέας πολιτισμικής κατάστασης, που θα σέβεται παραδόσεις και πεποιθήσεις χωρίς να εμποδίζεται να καινοτομεί. ■

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. D. Salachas: *Mariage civil et mariage religieux en Grèce*. Apollinaris Roma, ITA 1985, vol. 58, no 3-4, pp. 701-718.
2. Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με τις αρχές ρύθμισης του γάμου στις ευρωπαϊκές χώρες, βλέπε: Ισμ. Ανδρουλιδάκη-Δημητριάδη, *Κατευθυντήριες αρχές του σύγχρονου γάμου*. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1989.
3. Βλ. και G. Raymond, *Le consentement des époux au mariage en droit civil Français*. Année Canonique, FRA. 1987-1988, vol. 30, pp. 297-306.
4. Βλ. Αλ. Σμέμαν, *Για να ζήσει ο κόσμος*. Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1987, σελ. 121. Επίσης, Π. Ευδοκίμοφ, *Η ορθόδοξη*. Εκδόσεις Β. Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 394-402.
5. Βλ. Ν. Μακιαβέλλι, *Ο ηγεμόνας*. Εκδόσεις Γαλαξίας, Αθήνα 1967, σελ. 31-33.

Μόλις κυκλοφόρησε:

E. Nagel - J.R. Newman

Το Θεώρημα του Gödel

«Το Θεώρημα του Gödel είναι μία από τις σημαντικότερες κατακτήσεις του ανθρώπινου νοού. Μαζί με τη Θεωρία της Σχετικότητας και την Αρχή της Απροσδιοριστίας αποτελεί τις πιο δημοφιλείς θεωρητικές σκευοφόρες του 20ου αιώνα. Πολλοί έχουν ακούσει κάτι ή γι' αυτό το θεώρημα που χαρακτηρίστηκε από τους ποιητές («Homage to Gödel», του Hans Magnus Enzensberger), τους μουσικούς («Δεύτερο κονταόριο για βιολί» του Hans Werner Henje) και τους συγγραφείς («The Emperor's New Mind» Roger Penrose), λίγοι όμως το έχουν διαβάσει λόγω των τεχνικών δυσκολιών που παρουσιάζει η απόδειξή του... η καλύτερη εκλαΐκευσή που απαιτεί γνώσεις Δημοτικού είναι το έργο των Nagel & Newman».

Ray Moak Times Higher
Education Supplement
6 Σεπτεμβρίου 1991

«Λάτρεψα το βιβλίο των Nagel & Newman *Το Θεώρημα του Gödel*, το οποίο αποτέλεσε την εμπνευσή μου στη συγγραφή του βιβλίου μου».

Douglas Hofstadter
συγγραφέας του βιβλίου
Gödel, Escher, Bach

«Ο Gödel άλλαξε ολοκληρωτικά την κατεύθυνση των θετικών επιστημών».

Stan Ulam

Κεντρική διάθεση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ τροχαλία Βιβλιοπωλείο

Γριβαίων 5 (πάρδος Σκουφά 64)

10680 Αθήνα, Τηλ.: 3646426,

Fax: 3621932